

opera

DE NEDERLANDSE OPERASTICHTING

THEO LOEVENDIE

NAIMA

PROGRAMMABLAD

Uitgave van de Nederlandse Operastichting
Holland Festival 1985

KEIN WILLEN ZUR MACHT ERTRÄGT DIE IRONIE DES WILLENS, AUCH DIESE MACHT ZU ÜBERLEBEN

Peter Sloterdijk
(uit Kritik der zynischen Vernunft)

De opera 'Naima' is afgezien van enkele Italiaanse citaten tweetalig. Het Instituut, gevormd door de Leider Xistes, zijn twee helpers en een gemengd koor van volgelingen, zingt in het Latijn, de meest institutionele taal die men zich in onze cultuur kan indenken. De overige solisten zingen in het Engels, een taal die misschien wel in tegenstelling tot het Latijn de minst elitaire taal genoemd kan worden in de zin, dat zij ook door een groot aantal mensen voor wie het de moedertaal niet is, begrepen wordt. De taalgrens die dwars door de opera loopt kan het de toehoorder makkelijker maken het verhaal in grote lijnen te volgen. Zo loopt die grens in enkele gevallen dwars door een rol heen; als de twijfelaar Nivard definitief in het Engels gaat zingen betekent dat zijn aansluiting bij de nonconformisten. Als Naima's zoon Amian in de derde acte overgaat op het Latijn duidt het op de bevrediging van zijn machtswellust.

Enkele muzikale karakteristieken kunnen vrij makkelijk op het eerste gehoor gevolgd worden. Zo kenmerkt de rol van de fanatieke Helga, die haar geestelijk evenwicht in de loop van de handeling steeds meer verliest, naast een zekere starheid (het bewegen tussen twee tonen op een afstand van een klein septiem) een steeds toenemende exuberantie die zich uit in grote intervallen en extreem hoge of lage liggingen in deze alt-mezzo partij. Bij de twijfelende Nivard zijn melismen een kenmerk; weinig rechte lijnen, een lyrische draaierigheid gepaard aan een hoge tessituur.

De uiterlijke kenmerken van de macht van Xistes zijn duidelijk aanwezig in de vier trombones die zijn gewichtigheid rondbazuinen, maar ook andere koperblazers dragen hun steentje bij; zo heeft de tuba een meer 'innerlijke' associatie met de macht en vormen vier trompetten een tot klank geworden

aureool rondom Xistes in de vorm van een vierstemmige canon in de eerste en derde acte. In combinatie met de canon in de vrouwenstemmen is hier dus sprake van een zesstemmige dubbelcanon; dat hier een academische techniek gebruikt wordt en dat het woord canon, dat immers norm, richtsnoer, wet, betekent, hier van toepassing is zegt iets over de opzet van de muziek die in deze opera met Xistes en zijn Instituut geassocieerd wordt.

De partij van gebochelde zanger van de groep nonconformisten is doorspekt met het enige leidmotief (veelal op de tekst 'esultate') in de gehele opera, hoewel de term afleidmotief hier misschien beter op zijn plaats is; het is afgeleid van het beginmotief van de Otello-partij in Verdi's gelijknamige opera, dat trouwens door deze operazanger met een door zijn handicap mislukte carrière bij zijn komst letterlijk geciteerd wordt. Het is zijn idee fixe eens die partij te mogen zingen.

Naast Helga zijn de beide andere vrouwen, Aphra en Naima, evenwichtiger. Aphra's partij is lyrisch, veelal vanuit een ballade-achtige muziek commentaar gevend op de situatie, terwijl die van Naima zowel dramatische als lyrische elementen bevat. De beide vrouwenrollen hebben als gemeenschappelijke bouwsteen een 5-tonige melodische curve die staat voor alles wat niet des Instituts is, met als tegenhanger de Institutionele Muziek, gebouwd op een andere, 6-tonige curve.

De muziek van de groep van vijf muzikanten, ten-slotte, wordt voornamelijk bepaald door een 8-tonige curve die is afgeleid van het thema waarmee zij in de eerste acte opkomen: 'Timboektoe', aan het eind van de zestiger jaren door mij gecomponeerd en op een grammofoonplaat van het Theo Loevendie Consort gezet.

Theo Loevendie.

HOE DE OPERA NAIMA ONTSTOND

VERSLAG VAN EEN PROCES

Vier jaar geleden ontmoetten de componist en de librettist elkaar.

Theo Loevendie heeft de opdracht om een opera te schrijven en zoals altijd bij componisten, een hoofd vol ideeën.

Al snel hebben wij het niet meer over opera maar over onze gemeenschappelijke conservatorium-tijd. De vijftiger jaren. De nauwelijks tegenspraak duldende manier waarop een dergelijk instituut in die tijd mensen tot musici omsmeedde. En de door enkele leraren sterk gevoede stemming tegen de z.g. moderne muziek. Daar hadden we het dus over. Maar aangezien in iedere fictie de werkelijkheid verborgen zit en vice versa, hadden wij het ongemerkt ineens weer over de opera. Zo gaat dat onder wat oudere heren in bezit van een gemeenschappelijk verleden.

In het hoofd van de componist had zich het volgende idee genesteld: Een groot machtsblok, een soort Instituut aan de ene kant en lijnrecht daar tegenover, het Individu.

Eerder een uitgangspunt dan drama; de stalen ringen van een ton zonder duigen. Kortom: de 'buitenkant'. Aan de 'binnenkant' zou het over een vrouw moeten gaan. De Vrouw versus Het Instituut. Een mezzo-sopraan tegenover een groot koor. En een groep Instrumentale Solisten tegenover een Symfonieorkest.

Vanwege een aantal muzikaal-esthetische motieven hoort de componist het Instituut in het Latijn zingen.

Wij besluiten het Latijn als een soort 'oertaal' tegenover het Engels als 'wereldtaal' te zetten.

Inmiddels is het amalgaam van ideeën vorm en inhoud gaan bepalen:

De Vrouw bevrijdt zich van het Instituut, sluit zich aan bij een groep vrijheidslevende individuen, onder leiding van een gebochelde operazanger (!). Ze krijgt van hem een kind, de vader wordt gedood, het kind wrekt de dood van zijn vader en wordt de nieuwe leider van het Instituut. De vrouw bevrijdt zich van haar kind. Ad infinitum.

Zoals veel hedendaagse muziek refereert aan andere muziek, zo kan de moderne opera zich onmogelijk losmaken van vijf-honderd jaar ijzeren tradi-

tie. Een nadeel wat wij in ons voordeel trachten om te zetten.

Ik stel de componist voor om een citatenlibretto te schrijven, een tekst die de muziek met woorden dient. Dit op basis van ons rudimentaire verhaal. Het omgekeerde dus van Monteverdi's credo: 'De muziek dient de dienaar van het woord te zijn'. Ons drama speelt zich in de muziek af; er wordt tenslotte al genoeg afgeluld.

In nauw contact met de componist bedien ik hem van teksten waarop hij zijn muzikale verbeeldingskracht loslaat.

Een periode van ruim 20 eeuwen Latijnse literatuur staat tot mijn beschikking. Cicero, Vergilius, Horatius, Seneca etc. en vooral Augustinus. Gelardeerd met eigen teksten, zo archaisch mogelijk geïmitteerd en 'on the spot' vertaald door mijn onvolprezen vriend de classicus Clemens Bruehl. De Engelse teksten steel ik van de Elisabethanien Shakespeare, Webster, Campion. Wat mijn eigen teksten betreft voel ik mij als een houten pop op de knie van de buikspreker. Stijlimmitaties op basis van citaten, een librettist op schoot bij de wereldliteratuur.

HET WERK VORDERT GESTAAG

De componist speelt mij de eerste koorfragmenten voor. Het is een soort muziek waar ik onmiddellijk en onvoorwaardelijk van hou. Ik deel hem dan ook mee dat ik de opera wil regisseren zodat ie niet verknald wordt door de een of andere ingehuurde IJslandse snabbelaar.

Enige tijd later stuit ik op een Mythe van de Hopi-indianen die een opzienbarende gelijkenis vertoont met het verhaal van onze opera (zie 'Een Hopi-Mythe'). De componist verdenkt mij er van die mythe zelf verzonnen te hebben. Ik werp hem tegen dat hij zijn noten ook zelf verzonnen heeft, dat wij, als mens, misschien ook wel verzonnen zijn. En ten slotte zijn wij al enige tijd bezig een opera te verzinnen.

De Hopi-mythe werkt op mij als een soort 'wind in de zeilen', een teken dat wat ik verzin lang geleden al eerder verzonnen is.

Op deze manier is Naima bezig zichzelf tot metafoor te metamorfoser.

Een metafoor van het 'eenvoudige leven'.

'Kriegstaats und Individuum' (Hegel) 'Zelfs de heer A. Hitler had een moeder' (C. Stückenschmidt). etc.

DE VORMGEVING

Na eindeloze gesprekken tussen de regisseur en vormgever Frank Raven, wordt besloten de toneelopening van Carré af te sluiten door een gigantische Tempel. Een bouwwerk waar het Instituut in huist. Vage reminiscenties aan een Aztekentempel, maar dan (alsweer) als citaat. Wij denken daarbij aan bv. Stefan Spielberg's 'Raiders of the lost Ark'. De vervalste oudheid, met daarin anachronistische elementen zoals een moderne tribune, hedendaagse zitmeubels en een anticipatie tussen 'oude' en 'moderne' kostumering.

De tijd, de epoche is zoek in deze opera. Waar bevinden we ons eigenlijk?

'De tijd van de Opera als gezongen verhaaltje is voorbij'. (Luciano Berio)

'De opera als kunstvorm is een anachronisme aan het worden'. (Gerard Mortier)

WAAR HEEFT EEN OPERA - REGISSEUR MEE TE MAKEN?

In 1983 regisseerde ik twee korte Hindemith-opera's waarin Jard van Nes en Thea van der Putten de belangrijkste partijen zongen. Vanaf dat moment schreef Loevendie zijn Naima met deze twee zangers in het achterhoofd. Al eerder hadden wij het over Jan Derksen, een gemeenschappelijk studiegenoot op het Amsterdamse Conservatorium, voor de rol van de Gebochelde Operazanger.

Mijn regie gaat uit van de bewegelijkheid van de partituur. De karakters worden voortgestuwd door de noten die zij zingen. En omdat libretto en muziek zo nauw verweven zijn volgt de mise en scene logisch voort uit de maalstroom van de muzikale beweging. Als 'tegenkleur' zijn daar de alternatieve musici (de andere kant van Loevendie's Januskop) die fel contrasteren, zowel visueel als acoustisch.

Gebondenheid versus vrijheid?

Noten lezen en improviseren?

Naima als commentaar op de opera Naima?

EEN HOPI-MYTHE

De meester Juju heerst over zijn volk, onverbiddelijk en streng. In de nacht van de Volle Maan heeft zijn vrouw Kaja een droom waarin zij door een slang in haar hand wordt gebeten.

Geschrokken ontwaakt ze. De droom betekent dat zij Juju en zijn volk moet verlaten.

Juju eist haar terugkeer.

Kaja weigert. Zij kent hem niet meer.

Dan daalt de Maan naar de Aarde. Zij neemt de gedaante aan van de kreupele zanger Tza-za.

Kaja buigt haar halstarrig hoofd voor hem en wordt de moeder van zijn kind.

Juju ontbrandt in hevige toorn, laat Tza-za doden en ketent Kaja en het kind Ajak vast in de navel van de aarde.

Met behulp van een van Juju's slaven ontsnappen zij en keren vele jaren later terug.

Kaja is nu oud als een boom, haar zoon Ajak is het spiegelbeeld van zijn vader.

Maar de grijze blinde Juju heerst nog steeds over zijn volk, onverbiddelijk en streng.

In de nacht besluit Ajak de tent van Juju en bijt hem de keel af. Zijn vader is gewroken. Ajak drinkt het oude bloed van Juju.

De volgende ochtend gooit hij het verdroogde lijf van Juju naar buiten.

Even is het volk in verwarring, dan buigt het zich voor de nieuwe meester.

Kaja vervloekt haar zoon en vlucht over de vlakte. Plotseling daalt de nacht met een snelheid van een afgeschoten pijl.

De maan neemt de gedaante aan van de kreupele zanger Tza-za en voert Kaja mee in de duisternis...

Friedrich Müller

NAIMA

Muziek: Theo Loevendie
Libretto: Lodewijk de Boer

Muzikale leiding Lucas Vis
Regie Lodewijk de Boer
Dekors en kostuums Frank Raven
Lichtontwerp Henk van der Geest
Koordinator Johannes Mikkelsen

Naima Jard van Nes
Aphra Thea van der Putten
Gebochelde/Amian Jan Derksen
Xistes Wout Oosterkamp
Helga Annett Andriesen
Nivard Hein Meens

Afgevaardigden van Xistes (Bas-sextet):
Ton Kemperman
Willard Terrahé
Pieter van Egmond
Fons van Zijl
Nico Pouw
Rudolf Vedder
Het Instituut Het Nederlands
Operakoor

De Groep
(instrumentale
solisten):
piccolo, fluit, basfluit
alt- en
sopraansaxofoon
slagwerk
marimba
basklarinet,
kontrabasklarinet Leonore Pameijer
Leo van Oostrom
Martin van Duynhoven
Jeroen Goldsteen
Harry Sparnaay

Het Amsterdams Philharmonisch Orkest

Dekors, kostuums, pruiken en rekvisieten
vervaardigd in eigen ateliers.

Pauze na het tweede bedrijf.

Amsterdam – Theater Carré
7, 9, 11, 12 en 14 juni 1985

Televisieopnamen op 9 en 11 juni.
Televisieuitzending op 12 juni.

Van links naar rechts, Frank Raven, Henk van der Geest, Theo Loevendie, Lucas Vis en Lodewijk de Boer.

Theo Loevendie werd geboren op 17 september 1930 te Amsterdam, waar hij aan het conservatorium zijn hoofdvakstudie compositie en klarinet voltooide. Tot 1968 was Loevendie vrijwel uitsluitend actief op het terrein van de jazz; hij trad met zijn eigen groep op tijdens de belangrijkste Europese jazz-festivals, zoals die te Montreux, Imola, Juan-les-Pins, Warschau, Molde, Berlijn, Istanbul en Laren. Voor een van zijn LP's ontving Loevendie in 1969 een Edison en in 1979 werd hem voor al zijn jazz-activiteiten de Wessel-Icken prijs toegekend. Pas na 1968 richtte hij zich tevens op het componeren van concertmuziek, waarvan het grootste deel op grammofoonplaten verscheen. Vooral sinds 1977 worden zijn werken regelmatig op festivals over de hele wereld uitgevoerd, zoals het Festival de l'Art Contemporain in Royan (1977), het Nieuwe Muziekfestival Middelburg (1978, 1979), de Warschauer Herbst (1978, 1980), de Steierischer Herbst (1977, 1979), de Biennale van Zagreb (1975, 1979), het Pan Festival in Seoul (1978, 1979), de ISCM-festivals in Helsinki (1978), Jeruzalem (1980) en Amsterdam (1985), alsmede talrijke uitvoeringen in Holland Festivals. Sinds 1970 is Loevendie hoofdleraar compositie aan het Rotterdams Conservatorium. In verschillende landen heeft Loevendie lezingen gehouden; in 1979 leidde hij een compositie-seminarie in het Finse Hämeenlinna, in 1981 de Gaudeamus compositie-workshop, in 1982 was hij composer-in-residence tijdens de Lerchenborg-musiekdagen (Denemarken) en in 1984 leidde hij een compositie-seminarie aan de University of

New Mexico te Albuquerque (USA). In 1982 ontving hij een Edison voor een LP van 'De Nachtegaal', waarop in 1983 de prijs van de Italiaanse TV en radio (RAI) volgde voor de TV-registratie van dit werk, een programma dat sindsdien in vele talen over de hele wereld vertoond is. In 1984 kreeg Loevendie (samen met Pierre Boulez) de Amerikaanse Koussevitzky International Record Award voor zijn orkestwerk 'Flexio', gecomponeerd voor het 90-jarig jubileum van Het Concertgebouworkest.

Lucas Vis werd in 1947 in Amsterdam geboren waar hij tevens aan het conservatorium studeerde. Op 20-jarige leeftijd nam hij deel aan een dirigentencursus van Bruno Maderna in Salzburg, waarna Maderna hem uitnodigde zijn assistent te zijn. In 1971 won Lucas Vis de Koussevitzky Prijs in Tangewood (USA) en sindsdien ontwikkelde hij een opmerkelijke carrière in binnen- en buitenland. Hij dirigeerde onder meer uitvoeringen van Maderna's opera 'Satyricon' in La Scala Milaan en in Amsterdam. Hier dirigeerde hij o.a. Het Concertgebouworkest, het Residentie Orkest, Het Rotterdams Philharmonisch Orkest e.v.a.

Lodewijk de Boer studeerde viool aan het Amsterdams Conservatorium, altviool bij Klaas Boon en was, gedurende zeven jaar als altist verbonden aan het Concertgebouworkest. Hij maakte gedurende negen jaar deel uit van het Leonhardt Consort en begon eind jaren zestig voor toneel te schrijven en te regisseren. Bij toneelgroep Studio regisseerde

Van links naar rechts, Jan Derksen, Wout Oosterkamp, Annett Andriessen, Jard van Nes, Thea van der Putten en Hein Meens.

hij stukken van Arrabal en eigen werk. Verder bij verschillende gezelschappen werk van o.a. Claus Mulisch etc. Muziektheater met Willem Breuker, Louis Andriessen (Orpheus, Dr. Nero) Maurice Horsthuis (Kaspar). Zijn theaterserie The Family werd door $\pm$ 15 buitenlandse gezelschappen geproduceerd en in 1974 door de auteur verfilmd. Verder regisseerde hij in Brussel, Bochum en Düsseldorf.

Frank Raven heeft in de afgelopen 25 jaar met $\pm$ 150 enceneringen zijn naam gevestigd als een van Nederlands meest veelzijdige dekor- en kostuumontwerpers. Na zijn opleiding aan de Akademie voor Beeldende Kunsten te Arnhem ontwikkelde hij zich van ontwerper voor produkties bij het studententoneel naar een van de meest gevraagde ontwerpers voor regisseurs als Hans Croiset, John van de Rest en Lodewijk de Boer met welke laatste hij grote bekendheid kreeg door de theaterserie The Family. Voor muziek-dramatische kunsten in Nederland werkte hij o.a. mee aan projecten van Willem Breuker, verzorgde de kostuums voor Reconstructie en het toneelbeeld voor The Rape of Lucretia bij de Opera-Studio. Na zijn debuut als dekor- en kostuumontwerper bij De Nederlandse Operastichting voor Naima zal hij ook als zodanig meewerken aan de eerste produktie in het komende seizoen: Der Zwerg/Il Prigioniero.

Henk van der Geest begon zijn loopbaan als belichter bij De Nederlandse Operastichting. Hierna werkte hij voor de firma Flashlight en belichtte o.a.

de toernee van Robert Long en Leen Jongewaard, 'Duidelijk zo?!' In 1981 maakte hij een studiereis naar de Verenigde Staten en was daar assistent van lighting-designers waaronder Tom Munn (San Francisco Opera) en Craig Miller (o.a. Santa Fé Opera). Sinds zijn terugkeer in Nederland werkt hij freelance als lichtontwerper waarbij hij voor Opera Forum, Intro-Dans en Djazzex de belichtingen voor alle produkties ontwerpt.

Johannes Mikkelsen, koordirigent, werd geboren in Jütland, Denemarken. Na een studie filosofie en medicijnen, bekwaamde hij zich in het pianospel aan het Staatsconservatorium te Aarhus. Als repetitor was hij verbonden aan 'Den Jydske Opera' aldaar en bij het koninklijk theater te Kopenhagen, waar hij ook ervaring kreeg in koordirektie. Na een studie orkestdirektie en praktische ervaring bij diverse muziekdramatische projecten in Denemarken, werd hij in 1978 dirigent van het orkest en koor van de Niedersächsischen Staatsoper, Hannover. Ook is hij muzikaal assistent bij het festival van Bayreuth.

De alt/mezzo-sopraan *Jard van Nes* voltooide een pianostudie alvorens zij haar zangopleiding volgde aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag. Zij was prijswinnares op het Internationaal Vocalisten Concours te Den Bosch en op het Internationaal Opera- en Operetteconcours van de BRT in 1981. In een opmerkelijk korte tijd is Jard van Nes een van de vooraanstaande zangeressen in Nederland geworden. Ook trad zij inmiddels op in een groot aan-

Van links naar rechts, Fons van Zijl, Willard Terrahé, Ton Kemperman, Johannes Mikkelsen, Jan Majoor, Rudolf Vedder en Pieter van Egmond.

tal Europese landen en maakt zij een concert-tournee in het Midden-Oosten. Zij debuteerde in Rodelinda (1983) bij De Nederlandse Operastichting.

Thea van der Putten werd geboren te Eindhoven en studeerde aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag, met als zangpedagogen Sophia van Sante en Ahmed Muthalib. Na haar opleiding bij de Opera Studio vervulde zij diverse rollen bij de Operastichting. Tijdens het Holland Festival 1980 zong zij een hoofdrol in de wereldpremiere van Thijl. Eveneens was zij te horen in o.a. La Cenerentola, Die Zauberflöte, Hans en Grietje, Werther, Pagliacci, Die lustigen Weiber von Windsor en La vie Parisienne. Thea van der Putten treedt ook regelmatig op voor radio en televisie.

Jan Derksen werd geboren in Alkmaar en studeerde aan het Amsterdams conservatorium. Als eerste bariton bij de Opera van Hannover bouwde hij een repertoire op dat zich bewoog van Mozart en Verdi tot aan Berg (titelrol in Wozzeck, een rol die hij ook bij De Nederlandse Operastichting zong). Tot de vele opera's, waarin hij in Nederland te horen was, behoren o.a. Tosca, Nabucco, Macbeth, Il tabarro, Houdini en Lucia di Lammermoor. Met de rol van Canio in Pagliacci maakte Jan Derksen in 1982 zijn debuut in een tenorrol, waarna hij dit seizoen de titelrol in Parsifal zong.

Wout Oosterkamp, heeft zang en piano gestudeerd aan het conservatorium van Maastricht, zette zijn zangstodie voort in Amsterdam als leerling van Bodi

Rapp en in Parijs waar hij studeerde bij Pierre Bernac. In Nederland, Frankrijk, Italië en België heeft hij veelvuldig concerten gegeven en opnamen gemaakt voor radio en televisie. Ook in Duitsland, Denemarken, Oostenrijk, Engeland en Polen trad Wout Oosterkamp regelmatig op, in Nederland concentreert zijn activiteit zich vooral op het oratorium- en liedrepertoire. Op 22 juni a.s. zal hem de Nederlandse Muziekprijs bij een optreden in het Concertgebouw worden uitgereikt.

Annett Andriesen ontving haar zangopleiding van Rom Kalma, Jos Burcksen en Meinard Kraak. Haar operadebuut maakte zij bij Opera Forum in de rol van Orfeo (Gluck). Zij zingt bij de Opera van Antwerpen en Gent en was bij De Nederlandse Operastichting te zien in Madama Butterfly, Der fliegende Holländer, Jenufa, Hans en Grietje, The Consul, Elektra, Albert Herring, etc. Inmiddels heeft zij aan de opera van Frankfurt gedebuteerd. Naast opera werkt zij veelvuldig mee aan concerten en oratoriumuitvoeringen in binnen- en buitenland.

De Nederlandse tenor *Hein Meens* studeerde aan het Maastrichts Conservatorium o.l.v. Mya Besse-link en behaalde zijn diploma solozang met onderscheiding in 1975. Tijdens het Internationaal Vocalisten Concours te Den Bosch 1974 was hij een van de prijswinnaars. De afgelopen jaren kreeg hij bekendheid door zijn optreden in binnen- en buitenland met lied-, opera- en oratoriumrepertoire. Hein Meens maakt zijn debuut bij De Nederlandse Operastichting met de rol van Nivard in Naima.

Van links naar rechts, Martin van Duynhoven, Jeroen Gildsteen, Leo van Oostrom, Leonore Pameijer en Harry Sparnaay.

KORTE INHOUD

Eerste bedrijf

Op een tekst van Augustinus bezingt Het Instituut de eeuwige strijd tussen lichaam en geest.

'Unde hoc monstrum?

et quare istuc?

imperat animus corpori,

et paretur statim:

imterat animus sibi,

et resistitur.

(Vanwaar dat onnatuurlijke verschijnsel en waar-toe dat? De geest beveelt het lichaam en ziet zich terstond gehoorzaamd: de geest beveelt zichzelf en stoot op verzet.)

Naima, door haar vrijheidslievende geest geleid, maakt zich los uit Het Instituut.

Xistes, de leider, verschijnt. Naima ziet hem, ze toont haat weerzin: 'There you are. Immobile with cold eyes...'

Aanvankelijk reageert Xistes neerbuigend op haar verzet, dan barst hij los, woedend: 'Ut quid diligis vanitatem et quaeritis mendacium!?' 'Redite!' (Hoe lang zult gij de ijdelheid beminnen, de leugen zoeken!? Keer terug!)

Het Instituut stemt in: 'Redite!'

Naima blijft halstarrig. Xistes trekt zich terug. Naima is alleen, twijfel overvalt haar: 'I'm out in the cold...'

Dan verschijnt de Groep, een stel straatmuzikanten onder leiding van de Gebochelde en Aphra. Ze vertegenwoordigen de absolute ongebondenheid. In een extatisch duet sluit Naima zich bij hen aan.

Xistes en Helga (een slaafse navolger) spuwen hun dreigementen uit over Naima en de Groep.

'Labefactant fundamenta rei publicae!' (Zij doen de grondvesten van de staat wankelen!) buldert Het Instituut.

En nog voor de nacht valt worden Naima en de vreemdelingen gevangen gezet. Het Instituut en haar leiders trekken zich terug.

Tweede bedrijf *De 'volgende dag'*

Helga en Nivard, als afgevaardigden van Het Instituut, betreden de gevangenis. Het proces van heropvoeding wordt in beweging gezet. Het effect is nihil. Want terwijl Aphra de weg van vrijheid naar gevangenschap bezingt, bezegelen Naima en de Gebochelde hun liefde door middel van een heidens en wetteloos huwelijk.

Verbijsterd ziet Helga hoe de anarchie om zich heen grijpt. Ze spoort Nivard aan om op te treden. Nivard twijfelt, hij lijkt gefascineerd door de tomeloze beeldingskracht van de gevangenen. Helga beschuldigt hem van verraad en trekt zich terug, razend.

Naima herkent Nivard's twijfel. Met feilloze intuïtie zingt zij hem toe: 'I know... You are to free us...' Nivard antwoordt: 'Now I shall go... Expect me back...'

Naima en de Gebochelde omarmen elkaar en in een razend tempo volgen verwekking en geboorte van een kind elkaar op. De tijd krimpt van schrik ineen. Maar Aphra bezingt het nieuwe leven: Over

from the hills over land across the rivers we arrived...

Opgeschrikt door het bandeloos tumult verschijnen Het Instituut en haar leiders. De maat is vol. Het in gevangenschap geborene dient vernietigd te worden.

In aanwezigheid van Xistes, beschuldigt Helga Nivard van collaboratie met de gevangenen. Nivard kan zijn trouw aan Xistes bewijzen door het vonnis eigenhandig te voltrekken. Bovendien dwingt Xistes hem te kiezen: De man, de vrouw of het kind. De twijfelaar kiest de man maar voor hij zijn gruwelijke daad volvoert, belooft hij zijn slachtoffer de gevangenen te bevrijden.

Het op bloed beluste Instituut is bevredigd, het trekt zich in zichzelf terug.

Nivard bevrijdt de gevangenen. Naima beweent de dode en met haar kind in de armen geklemd verdwijnt ze met de Groep achter de horizon.

Derde bedrijf *'Heel veel verder in de tijd'*

Buiten op het plein van de stad Axabras wacht het volk op de uitvoering van de farce 'Naima's Temptation'. Xistes geeft blijk van zijn ongeduld: 'Ubi sunt artifices?!' (Waar blijven de kunstenaars!?)

Het volk stemt in: 'Xistes rogat: ubi sunt artifices!' (Xistes vraagt: Waar blijven de kunstenaars!) Naima en Aphra verschijnen, van uit de verte begroeten zij Xistes.

Dan verschijnt Amian, de zoon van Naima, en enkele leden van de Groep. Helga herkent in Amian de gedode Gebochelde, Nivard verklaart haar voor krankzinnig en zo lijkt het ook.

De komedianten spelen op groteske wijze het verhaal van Naima uit de eerste twee acten.

Plotseling herkent Xistes zijn eigen geschiedenis: 'Mortuūs non mortuūs est!' (De dode is niet dood!) De komedianten vluchten. In totale wanorde zet het volk de achtervolging in. De duisternis daalt. Xistes is alleen. Zijn volk dwaalt buiten op zoek naar de vindbaren en naar zichzelf. Helga ziet de machteloosheid van haar leider en vervalt tot waanzin. Nivard is ondoorgrondelijk, als altijd...

En dan ineens zijn ze er weer: Naima, haar zoon en Aphra, als schimmen in het duister. Xistes, een leider zonder volk, weet wat hem te wachten staat. Naima herinnert hem aan zijn met bloed bevelde handen. En op bevel van haar zoon voltrekt Nivard, de eeuwige beul, het vonnis over Xistes. De vader is gewroken, het verhaal is voltooid.

Naima roept haar zoon, klaar om te vertrekken. Maar Amian weigert. Hij ziet hoe het volk terug keert en zich opnieuw tot Instituut tracht te formeren.

Aphra waarschuwt Naima: 'Kijk!'

En in de schemer van haar oude ogen ziet Naima hoe haar zoon door het leiderschap verleid word. Stamelend, in een taal die de zijne niet is, zingt hij de woorden van Xistes en beveelt zijn moeder terug te keren binnen de veilige muren van het Instituut: 'Redite!'

Dan, als in de eerste acte, verschijnt de Groep on-

der aanvoering van de Gebochelde die uit de dood herrezen schijnt.

De Gebochelde kijkt naar Naima en samen met de sopraan van Aphra zingt hij 'Esultate....'

SYNOPSIS

Act I

In the words of St. Augustine, the Institute sings of the eternal conflict between flesh and spirit:

'Unde hoc monstrum
et quare istuc?

Imperat animus corpori
et paretur statim:

imperat animus sibi et resistitur'.

(Whence cometh this unnatural thing and to what end? The soul commandeth the body, and is immediately obeyed: the soul commandeth itself and is resisted.)

The gentle Naima wishes to free herself from the Institute. The leader of the Institute, Xistes, enters. Naima is filled with revulsion: 'There you are, immobile with cold eyes...'

At first Xistes is merely contemptuous; then he loses his temper: 'Ut quid diligis vanitatem et quae-ritis mendaciam? Redite!' (How long shalt thou love vain things and seek after false wisdom? Return!) 'Redite!' the Institute echos him.

Naima refuses. Xistes withdraws, leaving her alone. She is overwhelmed by doubts and fears: 'I'm out in the cold...'

The the Group enters. It is made up of a number of wandering musicians, led by Hunchback and Aphra. Their life is one of complete liberty.

In an ecstatic duet, Naima joins their company.

Xistes and a servile follower, Helga, curse Naima and the Group.

'Labefactant fundamenta rei publicae' (They are undermining the foundations of the government!') roars the Institute.

Before night has fallen, Naima and the Group are taken prisoner. The Institute and its leaders retire.

Act II *The Next Day*

Helga and Nivard, as ambassadors of the Institute, enter the prison. They try to brainwash the prisoners, but in vain: Aphra sings of the path from freedom to slavery, and Naima and Hunchback crown their love with an illegal marriage.

Helga is appalled by the spreading sense of anarchy and urges Nivard to take action, but he hesitates. He seems fascinated by the prisoners' unbounded powers of imagination. Helga accuses him of treason and leaves in a rage.

Naima recognises Nivard's indecision. With unerring intuition, she tells him 'I know... you are to free us...' Nivard answers 'Now I shall go... expect me back...'

Naima and Hunchback embrace; a child is conceived and born in the twinkling of an eye. Time itself has contracted with surprise. Aphra sings of the newborn life: 'over from the hills over land across the rivers we arrived'

Alerted by the noise of the celebrations, the Institute and its leaders enter. Their patience is exhausted. The child born in the prison must be destroyed.

In the presence of Xistes, Helga accuses Nivard of collaboration with the prisoners. If Nivard carries out the punishment with his own hand then he can prove that he is still loyal to Xistes. Xistes forces him to choose the one to be punished: the man, the woman, or the child.

In despair, Nivard chooses Hunchback, but before he accomplishes his terrible duty, he promises his victim that he will free the other prisoners.

The Institute, its thirst for blood satisfied, leaves the stage. Nivard frees the prisoners. Naima bewails the death of her lover. Carrying her child in her arms, she disappears into the distance with the Group.

Act III *Many years later*

In the central square of the city of Axabras, a crowd is waiting for a performance of the farce, 'Naima's Temptation'. Impatiently, Xistes demands: 'Ubi sunt artifices? (Where are the artists?) and the people echo him.

In the distance, Naima and Aphra appear and greet Xistes. They are followed by a few members of the Group and Amian, Naima's son. Helga thinks she recognises the dead Hunchback in Amian. Nivard says that she is mad, which begins to seem more and more likely.

The actors grotesquely retell the events of the first two acts: the story of Naima.

Suddenly Xistes recognises his own past 'Mortuus non mortuus est!' (The dead man is not dead!). The actors flee, pursued by the people in utter disorder.

Night falls. Xistes is alone; his people are far away in search of the vanished actors, in search of themselves. Helga realises her leader's powerlessness. She goes mad; Nivard, as always, remains inscrutable. Suddenly they reappear: Naima, her son, Aphra, spectres in the gloom.

Xistes, a leader abandoned by his people, knows what is in store for him.

Naima reminds him of his bloodstained hands. At the command of her son, Nivard, the eternal executioner, carries out the sentence on Xistes. The father is avenged, the story is over.

Naima calls her son to go, but Amian refuses. He can see the people coming back, trying to reassemble themselves into the Institute.

Aphra calls warningly to Naima: 'Look!' And dimly with her old eyes, Naima sees how her son is tempted by the thought of power.

Haltingly, Amian commands his mother to return to the protecting walls of the Institute, using the words of Xistes: 'Redite!'

And then, as in the first act, the Group enters, led by Hunchback, who has apparently been resurrected.

He looks at Naima: with the voice of Aphra, he sings: 'Esultate...'

De Nederlandse Operastichting

Intendant

Hans de Roo

Chef-dirigent

Hans Vonk

Zakelijk directeur

Nando Schellen

Repetitoren

Bruce Cohen, Bouke v.d. Meer, Dixie Neill, Peter Poliakine, Han Wilmlink, Andrew Wise

Muziekbibliotheek

Ed Versteeg (*hoofd*), Michele Coumans

Voorlichting en Publiciteit

Berend Jan Langenberg (*hoofd*), Wouter Smit

Sekretariaat

Inez Both, Justine Linnebank

Afdeling abonnementen en plaatskaarten

Roely van Diepenbeek (*hoofd*), Truus Kragten, Gery Thier

Administratie

Hendrikje Jansma, Joyce Snoek, Lai Wah Tsai

Financiële-/loonadministratie en kas

Martin Smis (*hoofd*), Irene Eekhout, Gerard Heukelom, Rob van Nieuwenhoven, Wilma Puijk, Marion Rumping-Bleeker, Peter van der Weijden

Bureau planning/Artistieke administratie

Jaap Mosterd (*hoofd*), Hans Kragten, Marianne Vlegthert

Regie afdeling

Jan Bouws (*hoofd*), Monique Wagemakers (*regie-assistente*), Joke Nieuwenhuis, Michiel van Westering (*assistenten algemene dienst*)

Technische organisatie

Chris Lieveart (*hoofd*), Ineke Top

Productieleiders

Philip Kaesen, Marjan Peters, Aafje Terwey

Inspicienten

Ed Beentjes, Gé Genemans, Frank Lever, Dein Schmidt

Dekoratieler

Nico Out (*hoofd*), Albert Verschoor (*hoofd timmerafd.*), Harry Lieshout (*hoofd schilderafd.*), Jan Mulder (*1e timmerman*), Pierre Tromp (*1e schilder*), Ad Derksen, Floor van Dijk, Ernie Gerrits, Willy van den Heuvel, Kas Horn, Peter Houtlosser, Theo Mols, Rinus Mulder, Barbara Skrzypczak, Jedan Tutuhatunewa, Sjaak van de Velde, Ron de Vos, Hein van der Woude

Kostuumdienst

Bert Nuhaan (*hoofd*), Eva Olsthoorn (*assistent hoofd kostuumdienst*), Ans den Ouden (*hoofd damesatelier*), Anton Harmelwaard, (*hoofd heratelier*), Meindert de Jong jr. (*beheerder kostuumopslag*), Rob Boehlé (*1e kleder*), Liesbeth Kaesen-Koremans (*hoeden*), Dorine Bakker, Tonny Blei, Hennie Foekens, Gerard Henger, Meindert de Jong sr., Roos Lindekamp, Els Maris, Fazli Milli, Winnie den Ouden, Ilona Reuling, Jeanne van Ringelstijn, Harry van Rijn, Johan Spekman, Tjeerd Ytsma

Kap- en grime-afdeling

Eugène Linneweever (*hoofd*), Ger Bas, Renee van Doesburg, Vincent van den Dungen, Cor Dick van Langelaar, Karola Lansberg, Jan Ruedisueli, Tim de Waal, Marja van der Wal, Ilona Wozniak

Technische toneeldienst

Arie van Houten (*hoofd*), Henk Kempe (*1e toneelmeester*), Albert Ring (*1e toneelmeester*), Simon van Aaken, Ton de Boer, Edward Büch, Ralph van Eerd, Ruud Groenendijk, Gerard de Groot, Martin Hamers, Piet Hazewindus, Fred Hendriks, Gerrit Kist, Theo Kortlevers, Wim Kuijpers, Piet Schaar jr., Rein de Schiffart, Robin Steenberg, Bertus Verheide, Leo Voogd, Georges Voortman, Joop de Vries, Jules van Weert, Daan Wouthuysen

Elektriciens/Belichters

Wim van den Berg (*hoofd*), Jan Koremans (*1e belichter*), Gerrie van Puymbrouck (*1e belichter*), Roderick van Gelder (*geluidstechnicus*), Arjen Davids, Jack de Feber, Onno Hobbelman, Marcel van Houten, Vladimir Jerabek, Hans Kalis, Siemen Siemens, Wil Stam, Bertus van Veen

Rekwisieten

Maurice van Puymbrouck (*hoofd*), Herman Bernhard, Edwin Bernhard, Rob Hillenbrink, Simon Oud, Fred Schwab, Ruud Sloos, Ad Voet, Cees Voet

Portier

Bob Drent, Piet van Dijk

Opera-studio

Administrateur

Hans Verbruggen

Muzikale leiding

Dixie Neill

Docenten

Jan Bouws, Marloes van der Heuvel, Raya Lichansky, Eugène Linneweever, Carla Lipp, Bertie Pinxteren, Charo Villalobos, Ger Visser

Studio-Leden

Huub Claessens, James Doing, Frans Fiselier, Bernadette ter Heyne, Ans Humblet, Christa Pfeiler, Roger Smeets, Nellie van der Sijde, Rudi de Vries

Het Nederlands Operakoor

Dirigent: Johannes Mikkelsen
Koorinspekteur: Joep Winters

Sopranen

Elizabeth Agterdenbosch, Carol Barlow-Davies, Priti Coles, Fenny Engelsman, Iris Giel, Heleen Henriët, Lieve Jaarsma, Tineke Mulder, Regina Nauta, Liesbeth Rekker, Annegeer Stumphius, Marlies Vissers, Krystyna Zdzitowiecka

Tenoren

Paul Boeken, Philippe Burbidge, Frans Fiselier, Piet van Kampen, Ruud Kok, Henk Kooymans, Alexander Magri, Karel Mac Lean, Robin Park, Leo Post, Jan Rijsenbrij, Cor de Wit

Altén

Hélène Alant, Elzbieta Bega, Diana Haslam, Trudy Lindenberg, Mia Monsma, Els van Moorsel, Mary de Reus, Jeanette Roggeveen, Maria Ruiter, Vilja Wolf, Els Zomerdijs

Bassen

Pieter van Egmond, Wim van den Engh, Wim Huysman, Ton Kemperman, Jan Majoor, Clifford Parkes, Nico Pouw, Bob Snijders, Willard Terrahé, Rudolf Vedder, Martin Vijgenboom, Fons van Zijl

COLOFON

Inlichtingen over voorstellingen, abonnementen, enz.

De Nederlandse Operastichting,

Korte Leidsdewarsstraat 12,

1017 RC Amsterdam

Telefoon 020 - 25 54 54.

Design: Wienik Everts

Vertaling korte inhoud: David Shapero

Foto's: Jaap Pieper

Druk: Koggeschip offset b.v. Amsterdam

Advertenties: Bureau Van Vliet b.v.

Postbus 20, 2040 AA Zandvoort

Telefoon: 02507 - 1 47 45

Fotograferen en het vervaardigen van bandopnamen tijdens de voorstelling is niet toegestaan.